

Nr 570

Av herr **Munktell**, om en genomgång av gällande svensk rätt mot bakgrund av Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna, m. m.

Under senare år har i vårt land förts en livlig debatt, bl. a. också i riksdagen, om olika rättssäkerhetsproblem. Därvid har ofta jämförelser gjorts med förhållandena i andra länder; ej sällan har Sveriges i olika avseenden säregna ställning därvid understrukits. Emellertid är det i allmänhet svårt att av dylika jämförelser draga några säkra slutsatser, bl. a. därför att man saknar en ur allmän internationell synpunkt godtagbar måttstock. Förhållandena är icke minst på det rättsliga området ganska skiftande i olika länder — även i de fall då deras statskick bäres upp av samma grundsatser — och det är icke lätt att finna någon samlande linje.

Försök har gjorts att på det internationella planet sammanfatta de rättsstatliga principerna men har i allmänhet avsett begränsade områden. Det mest kända exemplet på en dylik regional sammanfattning torde vara Europarådets konvention av den 4 november 1949 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, vilken undertecknats av de till Europarådet anslutna västeuropeiska länderna och som ratificerats även av Sverige. Ett märkligt framsteg gjordes under föregående år, då man lyckades samla en världsomfattande juristopinion kring en gemensam deklaration, detaljrikt utformad, innehållande de krav, som i olika avseenden bör ställas på en rättsstat. Här åsyftas den s. k. Delhi-deklarationen jämte tillhörande annex, vilken antogs vid den av Internationella juristkommissionen i januari 1959 sammankallade internationella juristkonferensen i New Delhi. Vid denna var representerade inte endast de traditionellt västorienterade länderna utan också en hel rad av de nya staterna, vilka utrikespolitiskt företräder en helt annan orientering. Det märkliga var att vid konferensen juristopinionen inom dessa 53 länder visade sådan enighet rörande de krav, vilka bör ställas på ett land som vill betecknas såsom rättsstat. Visserligen kunde delegaterna vid konferensen icke binda sina länder, men genom sin ställning i hemlandet kunde de i flertalet fall anses representativa för den upplysta opinionen i sitt land.

Delhi-deklarationen är sålunda uttryck för meningar med starka förankringar även inom de nyvordna länderna i alla världsdelar. Om den

har också av en svensk deltagare i konferensen, advokaten Bertil Ahn-borg, sagts att det finns anledning att tro, att den i framtiden kommer att betraktas såsom ett viktigt komplement till Förenta Nationernas deklaration om de mänskliga rättigheterna. Internationella juristkommissionens president Vivian Bose, numera pensionerad medlem av Indiens högsta domstol, har nyligen i en artikel på liknande sätt givit uttryck för den i Asiens nya länder allmänt härskande uppfattningen, att Delhi-deklarationen betyder ett oerhört viktigt steg framåt i kampen för att säkerställa de rättsstatliga idealens inflytande i hela den del av världen som nyligen har eller är i färd med att vinna politisk frihet.

I Sverige har denna deklaration hittills föga observerats. Inställningen här är på många håll den, att vårt land redan nått ett så högt stadium med avseende på rättssäkerhet, att vi icke har mycket att lära av andra länder på detta område. Denna uppfattning torde icke vara helt riktig. På åtskilliga punkter förhåller det sig otvivelaktigt så, att vårt land icke når upp till den minimistandard, som Delhi-deklarationen lagt fast som internationell måttstock. För att möjliggöra en jämförelse mellan gällande svensk rätt och Delhi-deklarationen återgives denna här i svensk översättning från det engelska originalet.

Delhi-deklarationen av den 9 januari 1959

Denna internationella juristkongress, bestående av 185 domare, praktiserande jurister och universitetslärare i juridik från 53 länder, församlad i New Delhi i januari 1959 efter kallelse av Internationella juristkommissionen, har, efter att fritt och öppet ha diskuterat rättsstatens problem i hela världen samt frågor om rättsreglernas tillämpning, kommit fram till vissa rekommendationer såvitt angår lagstiftningsmakten, den styrande makten och dess organ, straffprocessen samt domar- och advokatstånden, vilka bifogas denna deklaration.

Kongressen bekräftar de principer, som funno uttryck i Athén-akten, antagen av juristkongressen i juni 1955, särskilt vad däri sägs om att en självständig domarkår och ett självständigt advokatstånd äro av grundläggande betydelse för rättsstatens upprätthållande och för en rättvis rättstillämpning.

Kongressen är medveten om att rättsstaten är ett dynamiskt begrepp, för vars utveckling och förbättring juristerna i första hand ha ansvaret, och om att rättsstaten har till uppgift inte endast att garantera och ytterligare befordra de enskildas medborgerliga och politiska rättigheter i ett fritt samhälle utan också att på de sociala, ekonomiska och kulturella områdena lägga grunden till levnadsförhållanden, under vilka de enskilda kunna få sina legitima önskemål förverkligade och sitt människovärde respekterat.

Kongressen vädjar till jurister i alla länder att var och en i sin stad försöka förverkliga de principer som kommit till uttryck i kongressens rekommendationer. Kongressen hemställer vidare till Internationella juristkommissionen:

1. att sätta till alla krafter för att överallt i hela världen söka genomföra principerna i kongressens rekommendationer;
2. att särskilt uppmärksamma och lämna hjälp till sådana länder, som nu äro i färd med att grunda, omorganisera eller förstärka sina politiska och rättsliga institutioner;
3. att uppmana juris studerande och yngre medlemmar av juristkåren att arbeta för rättsstatens idéer;
4. att befordra denna deklaration med bifogade rekommendationer till regeringarna, till intresserade statliga organisationer och till juristorganisationer i hela världen.

Denna deklaration skall kallas Delhi-deklarationen.

A. Rättsstaten och den lagstiftande makten

I. Den lagstiftande maktens uppgift i ett som en rättsstat organiserat fritt samhälle är att skapa och upprätthålla sådana levnadsvillkor, som kunna garantera den enskildes människovärde. För att trygga detta människovärde måste icke endast hans medborgerliga och politiska rättigheter erkännas utan också sådana sociala, ekonomiska, utbildningsmässiga och kulturella villkor etableras, som äro nödvändiga för att han skall kunna fullt utveckla sin personlighet.

II. 1) I många samhällen, särskilt de i vilka en demokratisk lagstiftningsmaktens traditioner ännu icke blivit rotfästa, är det angeläget att vissa begränsningar läggas på lagstiftningsmakten, närmare angivna under punkt III, och att de upptagas i en skriven författning, ävensom att de garantier, som sålunda intagas i denna, upprätthållas av oavhängiga domstolar. I andra samhällen kunna fast grundade traditioner för lagstiftningsmaktens verksamhet tjäna som garanti för att samma begränsningar iakttagas. Varje jurist har ett positivt intresse i och tillika en plikt att medverka vid upprätthållande av dylika traditioner i just hans samhälle, även om ett ingripande till förmån för dem får politisk karaktär.

2) För att konkretisera de grundsatser, som angivits under I, är det av vikt att lagstiftningsmaktens befogenheter fixeras och bestämmas av grundläggande konstitutionella stadganden eller sedvänjor, som

a) garantera, att lagstiftningsmakten uppbygges på sådant sätt, att folket utan någon diskrimination med hänsyn till individ får möjlighet att direkt eller genom sina företrädare bestämma om gällande rätts innehåll;

b) tillägga lagstiftningsmakten, särskilt med hänsyn till de under punkt I angivna spörsmålen, exklusiv behörighet att antaga generella normer (till skillnad från erforderliga detaljföreskrifter);

c) införa kontroll via folkrepresentationen över regeringsmaktens utövande av de fullmakter, som den måste ha att giva tillämpningsföreskrifter för att lagstiftningen skall tjäna sitt syfte fullt ut;

d) föreskriva domstolsmässiga anordningar, som trygga upprätthållandet av de grundsatser, vilka upptagits under denna punkt (II), samt skydda den enskilde mot att hans under punkt III angivna rättigheter bli naggade i kanten. Författningens garantier få icke indirekt undergrävas genom anordningar, vilka endast till det yttre ha sken av att vara verkliga rättskontroller.

III. 1) Varje lagstiftande församling i ett fritt samhälle, organiserat som en rättsstat, bör sträva efter att helt genomföra de grundsatser, som fastslagits i den allmänna deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna.

2) Världens regeringar böra åvägabrinda de medel, som erfordras för rättsstatens upprätthållande och främjande genom internationella eller regionala överenskommelser efter mönster av den Europeiska konventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (under tecknad i Rom den 4 november 1950) eller på annat sätt. Sådana överenskommelser skola erbjuda möjlighet att hos ett internationellt forum anföra besvär i de fall, då de rättigheter, som tillkommer envar enligt rättsstatliga grundsatser, förvägrats någon i någon del av världen.

3) Varje lagstiftande församling bör särskilt iakttaga de begränsningar i dess makt, till vilka hänvisas i det följande. Underlåtenhet att där hänvisa särskilt till andra inskränkningar eller att uppräknat särskilda rättigheter får inte fattas såsom ett försök att minska dessas betydelse.

Lagstiftningsmakten får

a) i sin lagstiftning icke diskriminera med hänsyn till individ, klass eller minoritetsgrupp bildad med hänsyn till ras, religion, kön eller av annat liknande skäl, som inte erbjuder en godtagbar grund för att göra skillnad mellan mänskliga varelser, mellan klasser eller mellan minoriteter;

b) icke ingripa i religionsfriheten eller i religionsutövningen;

c) icke vägra samhällsmedlemmar rätten att fritt välja en för dem ansvarig regering;

d) inte stadga inskränkningar i yttrandefrihet, församlingsfrihet eller föreningsfrihet;

e) icke tillgripa retroaktiv lagstiftning;

f) icke hindra individen i utövande av hans grundläggande rättigheter och friheter;

g) icke underlåta att skapa ett kontrollförfarande ävensom garantier, som trygga de förut nämnda friheterna och ge dem reellt innehåll.

IV. 1) De grundsatser, som slagits fast i föregående punkter, innebära vad alla människor innerst inne eftersträva. Varje lagstiftningsmakt och varje regering bör eftersträva att helt genomföra dessa inte endast i förhållande till sina egna länder utan även inom varje territo-

rium, som står under dess förvaltning eller beskydd, och bör vidtaga åtgärder för att upphäva sådan gällande lag, som strider mot dessa grundsatser.

2) Världens alla lagstiftningsmakter och regeringar böra med alla medel, som stå i deras makt, främja det slutliga och fullständiga genomförandet av de här angivna principerna.

B. Rättsstaten och förvaltningen

Rättsstaten är avhängig inte endast av att lämpliga garantier mot maktmissbruk från de styrandes sida förefinnas utan också av att det existerar en effektiv regering, som är i stånd att upprätthålla rätt och ordning och att garantera att lämpliga sociala och ekonomiska villkor äro tillstädes i samhällslivet.

Följande rekommendationer, som gälla rättssäkerheten i förvaltningen, ha avfattats med utgångspunkt från vissa förutsättningar, som antingen föreligga eller i de nyligen självständiga länderna, som ännu kämpa med ekonomiska svårigheter och sociala problem, äro i färd med att skapas. Sålunda förutsättes förekomsten av en regering, som tillagts sådana befogenheter och erhållit sådana resurser, att den kan fullgöra sina uppgifter på ett effektivt sätt och i full självständighet. Vidare förutsättes förekomsten av en lagstiftningsmakt, som är vald enligt en demokratisk ordning och som inte kan bli föremål för några ingripanden från regeringens sida vare sig genom manipulationer vid själva valet eller på andra vis. En oberoende domarkår förutsättes existera, beredd att utan fruktan fullgöra sina plikter. Slutligen måste förefinnas en allvarlig strävan från regeringens sida att upprätthålla sådana sociala och ekonomiska villkor i samhället, att den stora massan av befolkningen tillförsäkras en rimlig standard i fråga om ekonomisk trygghet, social välfärd och utbildning.

Mot bakgrund av det anförda ha följande rekommendationer utformats:

I. Under nutida förhållanden, särskilt i samhällen som tagit på sig uppgiften att tillhandahålla allmänheten sociala välfärdsanordningar, är det en erkänd regel, att lagstiftningsmakten kan finna nödvändigt att till regeringen eller andra förvaltningsorgan delegera befogenhet att utfärda bestämmelser, som ha lags karaktär.

Gränserna för sådana fullmakter böra dragas så snävt som möjligt. Omfattningen och syftet med sådan delegation av lagstiftningsmakt böra noga definieras. Vidare skall tillses att en särskild ordning finnes fastställd, i vilken de delegerade befogenheterna skola utövas.

I fall av trängande fara, som hotar nationens liv, kan en vidsträckt maktdelegation bli nödvändig. Men också i sådana fall bör med hänsyn till rättsstatens krav fordras att lagstiftningsmakten med all kraft försöker att så noggrant som möjligt definiera omfattningen och syftet med de beviljade fullmakterna ävensom den ordning, som skall tillämpas vid utövning av de delegerade lagstiftningsbefogenheterna.

I inget fall få grundläggande medborgerliga rättigheter åsidosättas genom delegerad lagstiftning.

II. För att garantera att vad som föreskrivits beträffande ändamålet

och proceduren i fråga om delegerade lagstiftningsbefogenheter iakttagas är det av grundläggande vikt, att sådana lagstiftningsakter kunna bli föremål för omprövning av i sista hand ett domstolsorgan, som är oberoende av regeringsmakten.

III. Systemet med domstolskontroll i fråga om författningar, som äro resultatet av delegerade lagstiftningsbefogenheter, kan ofta lämpligen kompletteras av en ordning med granskning antingen före eller efter författningarnas ikraftträdande genom den lagstiftande församlingen själv eller genom en parlamentskommitté eller en parlamentarisk ombudsmannainstitution eller också genom någon annan oberoende myndighet.

IV. I allmänhet skola belastande förvaltningsakter, som direkt inverka på den enskildes person, hans egendom eller övriga rättigheter, kunna bli föremål för omprövning genom domstolar.

V. Domstolsprövning av förvaltningsakter kan ordnas på ett tillfredsställande sätt antingen genom ett särskilt system av förvaltningsdomstolar eller också genom de allmänna domstolarna. Därest förvaltningsdomstolar inte förekomma, är det av vikt att beslut av speciella administrativa besvärsorgan och liknande myndigheter, där sådana skapas — här avses alla administrativa myndigheter, som fatta beslut med moment av rättsskipning — äro underkastade kontroll av i sista hand de ordinarie domstolarna.

Eftersom domstolarna vid omprövning av beslut av de nu ifrågavarande förvaltningsrättsskipande organen icke alltid kunna inlåta sig på en fullständig omprövning av fakta, är det av betydelse att proceduren hos dessa speciella organ är så utformad att vissa grundläggande principer tryggas, såsom kommunikationsprincipen, om möjligt kompletterad med en rätt att få yttra sig vid en offentlig förhandling, rätt att få detaljerad kännedom om de regler, som skola tillämpas i ärendet, rätt att få begagna ett kvalificerat ombud, rätt att få del av motpartens yrkanden och krav samt rätt att få motivering till det slutliga beslutet.

Bortsett från sådana fall, där det föreligger tillräckliga skäl för en motsatt ståndpunkt, skall rätten att begagna ombud också innefatta rätt att bruka juridiskt biträde.

VI. Varje person, som lidit skada på grund av en oriktig förvaltningsakt, skall ha tillgång till ett praktiskt framkomligt sätt att få ersättning genom talan emot staten eller emot den felande tjänstemannen eller också genom anordningar av båda slagen. Föres talan mot tjänstemannen, skall finnas säkerhet för att utdömd ersättning också kan erhållas.

VII. Oavsett om det finns möjlighet att via domstol i efterhand få felaktiga åtgöranden av den styrande makten korrigerade, är det i allmänhet önskvärt att det föregående förvaltningsförfarandet är ändamålsenligt anordnat, så att parter, vilkas rättigheter eller intressen beröras i saken, bli hörda antingen skriftligen eller vid särskild muntlig förhandling eller hänvändelse. Om parterna sålunda på lämpligt sätt få tillfälle att framföra sina synpunkter, minskas sannolikheten för att olagliga eller olämpliga förvaltningsakter beslutas.

-VIII. Det skulle främja rättsstatliga ideal, om förvaltningsmyndigheterna åläggas att ange skäl för sådana beslut, som äro av rättsskipande eller administrativ natur och som angå den enskildes rättigheter, i den mån berörd part det begär.

C. Rättsstaten och brottmålsprocessen

Den anklagades rättigheter i en brottmålsprocess kunna visa sig icke i realiteten ha avsedd effekt, hur väl utarbetade garantierna än må vara på papperet, därest de inte understödjas av organ, vilka genom sin anda och enligt sina traditioner söka inskränka förekomsten av allt godtycke, såväl i rättstillämpning som i praxis, som kan förekomma särskilt hos åklagarmyndigheterna och hos polisen. Med denna bestämning i minnet har ett försök gjorts att besvara följande fråga: Om en medborgare i ett land, som erkänner rättsstatliga principer, anklagas för ett brott, vilka rättigheter anser han sig då vara berättigad att åtnjuta? Denna fråga har övervägts under efterföljande rubriker. Det ankommer på varje land att inom ramen för sitt eget rättssystem upprätthålla och utveckla följande regler, vilka äro att betrakta som de minima, vilka äro nödvändiga för att garantera de rättsstatliga principernas iakttagande.

I. Straffrättsreglernas avfattning.

Det är alltid av betydelse att bestämmingar och tolkningar av rätten skola vara så tydliga som möjligt, men det är av alldeles särskild betydelse på straffrättsens område, där medborgarens liv och frihet kan stå på spel. Sådan säkerhet om rättens innehåll kan inte förekomma, om stadgandena rörande brotten och straffen för dessa givas tillbaka-verkande kraft.

II. Den misstänkte förutsättes oskyldig.

Tillämpning av rättsstatliga principer innebär godtagande av grundsatsen, att en anklagd person förutsättes vara oskyldig intill dess hans skuld bevisats. Ett godtagande av denna allmänna grundsats är inte oförenligt med föreskrifter i lag, vilka i det särskilda fallet vänder om bevisbördan, sedan en gång vissa fakta fastslagits, vilka motivera en presumtion av motsatt innehåll. Den anklagades personliga skuld skall bevisas i varje särskilt fall.

III. Frihetsberövande.

1) Befogenheten att anhålla, vare sig vederbörande tages på bar gärning eller inte, måste vara noggrant bestämd i lag och får endast utövas, då grundad anledning till misstanke föreligger att vederbörande person begått brott.

2) Vid varje anhållande skall den anhållne genast få besked om anledning till frihetsberövandet.

3) Vid varje fall skall den anhållne genast och under alla omständigheter efter anhållandet ha rätt till biträde av juridisk rådgivare efter eget val; han skall i samband med anhållandet genast upplysas om denna rätt på ett sätt som han klart förstår.

4) Varje anhållen skall inom en i lag bestämd tid så snart som möjligt ställas inför behörig domstolsmyndighet.

5) Sedan den anhållne en gång ställts inför sådan domstolsmyndighet, får hans vidare kvarhållande inte bestämmas av polisen.

IV. Kvarhållande i avvaktan på rättegång.

1) Ingen får berövas sin frihet utom i den mån det erfordras av hänsyn till allmän säkerhet eller rättvisans utövande.

2) Varje anhållen skall ha en med relativt korta mellanrum återkommande rätt att inför kompetent domstolsmyndighet ansöka om frigivande. Han skall ha rätt att bli frigiven på rimliga villkor, för såvitt inte antingen

a) anklagelsen är av ovanligt allvarlig natur, eller

b) den behöriga domstolsmyndigheten finner utrett att, för den händelse frigivande beslutas, den anklagade sannolikt icke kommer att inställa sig inför rätta, eller

c) den behöriga domstolsmyndigheten finner utrett att, för den händelse frigivande beslutas, den anklagade sannolikt kommer att inverka på bevisningen, t. ex. åklagarens vittnen, eller

d) den behöriga domstolsmyndigheten finner utrett att, om frigivande beslutas, den anklagade sannolikt kommer att begå ytterligare brott.

V. Försvarets förberedande och utförande.

Rättsstatliga principer kräva, att en åtalad person skall ha lämpliga möjligheter att förbereda sitt försvar; detta innebär,

1) att han vid varje tillfälle skall vara berättigad att få biträde av juridisk rådgivare efter eget val och ha frihet att stå i förbindelse med denne;

2) att anklagelsen mot honom skall delgivas honom med tillräcklig noggrannhet;

3) att han skall ha rätt att inkalla vittnen till sitt försvar och att vara närvarande, då sådan bevisning upptages;

4) att han åtminstone i allvarliga fall skall i tillräckligt god tid före rättegången upplysas om arten av den bevisning, som åklagaren ämnar förebringa;

5) att han skall ha rätt att vara närvarande, då åklagarens bevisning upptages samt att få förhöra åklagarens vittnen.

VI. Minimiförpliktelser för åklagaren.

Åklagarens plikt är att öppet förebringa relevant bevisning inför domstolen och inte att till varje pris erhålla en fällande dom. Om åklagaren har till sitt förfogande bevisning, som är till den anklagades fördel, men som han inte ämnar begagna, har han att ställa sådan bevisning till förfogande för den anklagades eller hans juridiska rådgivare i så god tid att denne kan göra vederbörligt bruk av bevisningen.

VII. Förhör med den anklagade.

Ingen skall tvingas att lämna sådana upplysningar som innebära medgivande om att ha begått brottslig gärning. Ingen anklagad, ej heller vittne, får underkastas fysisk eller psykisk press (inbegripet allt, som kan beräknas sätta hans vilja ur spel eller kränka hans människovärde).

Post- och telefonförbindelser få inte avlyssnas utom på grund av speciella omständigheter angivna i lag och på befallning av behörig domstolsmyndighet.

Husundersökning hos den åtalade, utan hans medgivande, får endast göras efter beslut av behörig domstolsmyndighet.

Bevisning, som erhålles genom att någon av ovan angivna rättigheter kränkes, bör inte få förebringas gentemot anklagad.

VIII. Offentlig rättegång.

Rättsstatliga principer kräva, att rättegången i brottmål skall i allmänhet vara offentlig. Förekomsten av undantag från denna regel måste emellertid erkännas. Arten av dessa undantag skall angivas i lag, och tillämpningen av undantagsreglerna i det särskilda fallet skall ankomma på domstol.

Brottmålsrättegångar skola kunna refereras av pressen, men det är inte i överensstämmelse med rättsstatliga principer, att tidningar skola äga före eller under en rättegång publicera upplysningar, som med viss sannolikhet kunna äventyra den anklagades möjligheter att inför domstolen framlägga sin sak.

IX. Omprövning.

Sedan en slutlig dom meddelats, vare sig den är fällande eller frikännande, skall den anklagade icke kunna ännu en gång åtalas på grundval av samma fakta, oavsett om fråga är om samma brott eller ej.

X. Rättsmedel och överklagandemöjligheter.

Varje dom och varje beslut innebärande vägran att frige en anhållen skall kunna överklagas åtminstone till en högre domstolsinstans.

Det är viktigt att lämpliga rättsmedel finnas beträffande varje åsidosättande av någon av de tidigare angivna rättigheterna. Arten av dylika rättsmedel måste med nödvändighet bli beroende av naturen av den rättighet, som åsidosatts, och rättssystemet, som gäller i det ifrågavarande landet. Sättet att kontrollera verksamheten hos polis och åklagar- och undersökningsmyndigheterna kan växla med hänsyn till rättssystemets utformning.

XI. Straffet.

Rättsstatliga principer kräva inte tillämpning av någon särskild straffteori, men användningen av grymma, omänskliga eller överdrivna påföljder och straff måste enligt dessa nödvändigtvis fördömas. Fastmer understödja de reformsträvanden i den utsträckning det är möjligt.

D. Rättsstaten och domar- och advokatstånden

I. En oavhängig domarkår är en nödvändig faktor i ett fritt samhälle, organiserat enligt rättsstatliga principer. Oberoendet innefattar, att den utövande eller lagstiftande makten icke äger ingripa i utövandet av de dömande funktionerna, men innebär däremot icke, att domaren har rätt att handla godtyckligt. Hans plikt är att tolka lagen samt de grundläggande principer och förutsättningar på vilka den bygger. I idén om det oberoende, som beskrives under denna punkt, ingår att bestämmelser skola meddelas rörande rimlig ekonomisk gottgörelse till domarna och att en domares rätt till de avlöningsförmåner, som äro be-

stämda för hans tjänst, icke under hans tjänstgöringstid få ändras till hans nackdel.

II. I olika länder finnas skiftande sätt, på vilka en domare kan utnännas, omförordnas, där nytt förordnande kommer i fråga, och befordras. De kunna inbegripa medverkan av den lagstiftande makten, av regeringsmakten, av domarkåren själv, i vissa länder av företrädare för de yrkesutövande juristerna eller av kombinationer av två eller flera av nu angivna grupper. Utseende av domare genom val och särskilt genom återval, vilket system finns i några länder, erbjuder särskilda risker för domarkårens oberoende, vilka sannolikt kunna undvikas, endast om enligt gammal praxis kandidatlistan kan begränsas genom vallet föregående överenskommelser och där praxis gjort politiska motsättningar vid domarval ovanliga. Det finns också potentiella faror i en ordning, enligt vilken domare exklusivt utnämns av lagstiftningsmakten, regeringsmakten eller domarmakten. I de fall, då det på det hela taget råder en allmän tillfredsställelse med kvaliteten och oberoendet hos domarna, visar det sig, att vid domarutnämning antingen i gällande rätt eller i praxis någon form av samverkan eller åtminstone konsultation förekommer mellan domarkåren och den myndighet, som i det särskilda fallet ombesörjer utnämningen.

III. Principen om domarnas oavsättlighet och deras kvarblivande i tjänst på livstid eller intill uppnående av en i lag fixerad pensionsålder är en betydelsefull garanti för rättsstatens upprätthållande. Även om det ej är helt omöjligt för en domare, som utnämnts för bestämd tid, att bevara sitt oberoende, blir han — särskilt om han önskar ifrågakomma för förlångt förordnande — föremål för större svårigheter och tryck än en domare, som åtnjuter en säker ställning för återstoden av sin verksamma tillvaro.

IV. För att principen om domares oavsättlighet skall kunna förenas med möjligheten att under exceptionella omständigheter avlägsna en domare måste frågan om avlägsnandet och anledningen därtill avgöras av ett organ av domstolsmässig karaktär, som garanterar domaren åtminstone samma mått av trygghet som en anklagad tillerkännes i brottmålsprocessen.

V. De allmänna överväganden, som angivits under föregående punkt, ha avseende på 1) allmänna tvistemåls- och brottmålsdomstolar samt 2) förvaltningsdomstolar och författningsdomstolar, som ej äro underordnade de allmänna domstolarna. Medlemmar i domstolsliknande organ inom förvaltningen, antingen dessa bestå av jurister eller lekmän, liksom lekmän vilka utöva domstolsfunktioner (jurymän, bisittare, fredsdomare etc.) få utnännas och avlägsnas endast i överensstämmelse med andan i dessa allmänna överväganden, för såvitt dessa resonemang över huvud kunna tillämpas på deras allmänna ställning. Alla dylika personer ha i varje händelse samma skyldighet att visa oavhängighet vid utövande av sina domstolsfunktioner.

VI. Det bör fastslås, att lagstiftningsmakten har ansvaret för att den allmänna ramen och de organisatoriska principerna angivas för den dömande verksamheten, ävensom att den får delegera en del av sitt ansvar till regeringsmakten, därvid dock de begränsningar för deleger-

rande av lagstiftande myndighet, som behandlats i annat sammanhang, äger giltighet. Emellertid få de möjligheter, som erbjuda sig vid utövande av detta ansvar, icke av lagstiftningsmakten (dåri inbegripet eventuell delegation till annan myndighet) utnyttjas för att på indirekt väg våldföra sig på domstolarnas oberoende vid fullgörande av deras dömande funktioner.

VII. Det är viktigt för upprätthållande av rättsstatliga principer att ett advokatstånd finnes organiserat, som kan fritt sköta sina egna affärer. Det måste emellertid vara underkastat en allmän övervakning av domstolarna. Vidare måste finnas bestämda regler gällande tillträdet till kåren och advokaternas fullgörande av sina yrkesuppgifter.

VIII. Underkastad sina yrkesmässiga förpliktelser att mottaga uppdrag, då icke särskilda omständigheter föreligga, står det advokaten fritt att åtaga sig vilket som helst fall som erbjüdes honom.

IX. Ehuru det råder i någon mån olika meningar i skilda länder, beträffande i vilken grad en advokat är förpliktad att åtaga sig ett uppdrag, gäller likväl att:

1) så snart en mans liv, frihet, egendom eller anseende är i fara, han måste ha rätt att erhålla juridisk hjälp och biträde. Om denna princip skall få avsedd verkan, måste en advokat ofta vara beredd att försvara personer, som äro förbundna med impopulära angelägenheter eller som företråda minoritetsåsikter, för vilka advokaten själv kanske icke har någon som helst sympati.

2) Sedan en advokat en gång mottagit ett uppdrag, får han inte lämna det ifrån sig till skada för sin klient, med mindre han har goda och bärande skäl för en sådan åtgärd.

3) Det är advokatens plikt — vilken han bör kunna utföra utan risk för efterräkningar — att för domstolen framlägga ettvart argument rörande lagregler eller beträffande fakta, som han anser erforderligt med hänsyn till en riktig processföring.

X. Likhet inför lagen, för rik som för fattig, är av grundläggande betydelse för upprätthållande av rättsstatliga principer. Det är därför viktigt att juridisk hjälp och biträde i lämplig form kan tillhandahållas alla dem som äro hotade till liv, frihet, egendom eller anseende och som ej äro i stånd att betala för hjälpen. Denna grundsats kan förverkligas på olika sätt; den är på det hela taget för närvarande mera påtagligt tillämpad i brottmål än i tvistemål. Det är emellertid nödvändigt att garantera grundsatsens fulla genomförande, särskilt som den innebär att vederbörande skall få juridiskt bistånd av den kvalitet och med den erfarenhet, som saken erfordrar. Man är här inne på ett spörsmål, som inte helt och hållet kan skiljas från spörsmålet om rimlig ersättning för lämnade tjänster. I första hand vilar emellertid förpliktelsen på advokatståndet att främja och bruka alla krafter för att tillse att hjälp och juridiskt bistånd av lämplig art finnas att tillgå. En förpliktelse vilar också på staten och samhället att bistå advokatståndet, då det har att fullgöra här angivna skyldigheter.

Spörsmålet om svensk rätts överensstämmelse med internationella likare på det allmänt rättsstatliga plan, varom här är fråga, har redan tidigare behandlats i riksdagen. Vid 1956 års riksdag väckte herr Håstad en motion, vari han hemställde om en utredning med uppgift att fastställa i vad mån svensk rätt strider mot Sveriges förpliktelser enligt Europarådets tidigare nämnda konvention.

I anledning av motionen beslöt 1956 års riksdag giva Kungl. Maj:t till känna sin mening, att den i och för sig förordade en systematisk genomgång av gällande rätt mot bakgrund av ifrågavarande konventions regler; tillika uttalade emellertid riksdagen, att med en dylik genomgång kunde något anstå, samt ansåg det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles bestämma lämplig tidpunkt för en sådan genomgång, vilken syntes riksdagen kunna utföras inom Kungl. Maj:ts kansli.

Såvitt känt är har Kungl. Maj:t ännu icke beslutat igångsätta den av riksdagen förordade genomgången. Då nu snart fyra år förflutit sedan riksdagen gjorde sin framställning och alltjämt någon genomgång icke kommit till stånd, finnes anledning aktualisera det av 1956 års riksdag uttalade önskemålet.

Läget är emellertid nu så till vida något ändrat, att sedan 1956 års riksdagsbelut Delhi-deklarationen tillkommit. Även om denna icke är folkrättsligt bindande för Sverige såsom Europaråds-konventionen, bör den likväl observeras vid den ifrågavarande genomgången av gällande svensk rätt. Det synes uppenbart att man vid en genomgång av det svenska rättssystemet ur rättssäkerhetssynpunkt bör undersöka på vilka punkter detta avviker från den i Delhi-deklarationen angivna internationella normen.

Under återopande av det anförda hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla att i samband med den av 1956 års riksdag förordade genomgången av gällande svensk rätt mot bakgrund av Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna, vilken genomgång nu bör komma till stånd, en undersökning jämväl göres rörande huru svensk rätt förhåller sig till de i Internationella juristkommissionens Delhi-deklaration av januari 1959 uppställda kraven.

Stockholm den 27 januari 1960

Henrik Munktell